

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1937

ΙΟΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΟΥΝΑΜΟΥΝΟ

Γνώρισα τόν δόν Μιγκουέλ ντέ Ούναμουνο ένα θερινό απόγεμα τοῦ 1924 στοῦ Παρίσι, σ' ἓνα ἀπὸ τὰ καφενεῖα τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ Μονπαρνάς. Εἶχε φτάσει ἐκεῖνες μόλις τὶς ἡμέρες στὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα δραπετῆς κατὰ ἓνα ρωμαντικὸ καὶ περιπετειώδη τρόπο ἀπὸ ἓνα νησί τῶν Καναρίων ὅπου τὸν εἶχε ἐξορίσει ὁ Πρίμο ντέ Ριβέρα—κι' ἦταν περιστοιχισμένος ἀπὸ ἰσπανοὺς φίλους του καὶ γάλλους θαυμαστὲς του.

Ἐξηντάρης τότε στὰ χρόνια, κοντὸς καὶ γεμάτος, μὲ χοντρά φρύδια κι' ἄσπρο σουβλερό ὑπογένειο, εἶχε, στὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου του, κάτι τὸ πολὺ διάπυρο καί, μαζί, τὸ πολὺ τυραννισμένο. Τὸ μέτωπό του ἦταν βαθιὰ ὀργωμένο ἀπὸ ρυτίδες, ἀλλὰ τὸ βλέμμα του, πίσω ἀπὸ τὰ γυαλιά, ἦταν φλογερό καὶ διαπεραστικὸ σάν ξίφος. Μιλοῦσε μὲ μεγάλη ζωηρότητα, περνοῦσε ἀπὸ τὸ ἓνα θέμα στὸ ἄλλο μὲ μοναδικὴ εὐκολία, μετέτρεπε συχνά τὴ συζήτηση σὲ μονόλογο, κι' οἱ ἀπαντήσεις του στὶς ἐρωτήσεις ποῦ τοῦ ἔκαναν, σύντομες πάντα καὶ περιεκτικὲς σάν ἐπιγράμματα, ἦταν γεμάτες δξύτητα, εἰρωνεία, πρωτοτυπία καὶ πάθος.

Ἡ μνήμη μου συνεκράτησε μίαν ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις του τῆς ἡμέρας ἐκείνης, γιατί σ' αὐτὴν βρισκόταν ὀλόκληρος ὁ πνευματικὸς Οὔναμουνο.

Τὸν εἶχε κάποιος ρωτήσει ποιοὶ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ ἄρεσαν, κι' ὁ Οὔναμουνο εἶχε ἀπαριθμήσει μερικοὺς: τὸν Λαμενναί, τὸν Ρουσσώ, τὸν Φλωμπέρ, τὸν Λεὼν Μπλουά...

— Κι' ὁ Ἀνατόλ Φράνς; ρωτήθηκε.

— Ὁ Ἀνατόλ Φράνς δὲ μοῦ ἀρέσει!

— Γιατί;

— Γιατὶ δὲν ξέρει ν' ἀγανακτεῖ! ἀπάντησε ξηρὰ καὶ περιφρονητικὰ ὁ Οὔναμουνο.

Ὁ Οὔναμουνο ἦταν, ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος, «ποῦ ἤξερε ν' ἀγανακτεῖ». Αὐτὸς ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν στοῦ πανεπιστήμιου τῆς Σαλαμάνγκας, ὁ μυθιστοριογράφος, ὁ ποιητὴς, ὁ πολεμιστὴς ἀρθογράφος, ἦταν, κυρίως, ἓνα πνεῦμα σὲ διαρκῆ ἐπανάσταση. Ἐνα σφοδρὸ ἄρθρο του πολεμικῆς, ποῦ διά-

βασα κάποτε, ἔφερνε τὸν τίτλον αὐτὸν ποῦ, στὴν περίπτωσή του, ἦταν ἓνα πρόγραμμα καὶ μία σημαία: «*Contra esto y aquello*»,— «Ἐναντίον αὐτοῦ κι' ἐκείνου»... Κι' ἀληθινά, ὁ Οὔναμουνο, στὰ δοκίμιά του καὶ τὰ ἄρθρα του, ἦταν πολὺ συχνότερα ἐναντίον παρά ὑπὲρ αὐτοῦ ἢ ἐκείνου. Ἡ οὐσία του ἦταν ὁ ἀντικομφορμισμὸς: ἓνας ἀντικομφορμισμὸς ἐρεθισμένος, ὀξύς—καὶ τῶν ἄκρων— ἓνας ἀντικομφορμισμὸς τόσο πηγαῖος καὶ τόσο ἀπόλυτος, ποῦ ἔφτασε κάποτε ἴσαμε τὸ σημεῖο νὰ τὸν ἐξασκήσει κι' ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Βάζοντας στὸ στόμα ἑνὸς ἡρώα διηγήματός του (τὴ στιγμή ποῦ ἐτοιμαζόταν νὰ... τὸν αὐτοκτονήσει) τὴ διαμαρτυρία:

— Μὰ ἐγὼ θέλω νὰ ζήσω, δόν Μιγκουέλ!

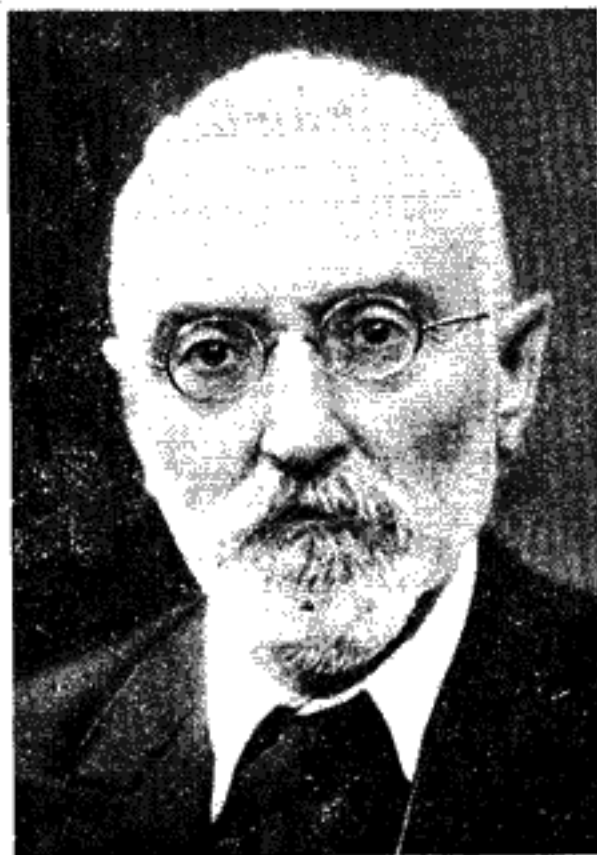
Τὰ περιφημότερα δοκίμιά του—«Ἡ οὐσία τῆς Ἰσπανίας», «Τὸ τραγικὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς», «Πόλεμος καὶ εἰρήνη», «Αὐθαίρετες ἀλήθειες»—εἶνε, κυρίως, ἐπιθέσεις: ἐπιθέσεις ἐναντίον παραδεγμένων ἰδεῶν, «ἀκλόνητων» ἀρχῶν, στρογγυλοκαθισμένων συστημάτων, λογικῶν κατ' ἐπιφάνεια θεωριῶν. Ἐκανε τὴν ἐπίθεσή του σάν τοὺς σπαθιστὲς τῶν παλιῶν ρωμαντικῶν μυθιστορημάτων: μὲ μιά διαβολικὴ εὐκινησία σκέψης, μὲ μίαν ἀπαράμιλλη ἐπιδεξιότητα διαλεκτικῆς, καὶ μὲ ἀφθαστὴ φραστικὴ ὀρμητικότητα,—συνοδεύοντας τοὺς πνευματικοὺς του διαξιφισμοὺς πότε μὲ ἀγανακτισμένες ἀποστροφές καὶ πότε μ' ἓνα μεγάλο καγχασμὸ.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς, ὁ τόσο ἡσυχος, στρωτὸς κι' ἀποτραβηγμένος στὴ ζωὴ του, ποῦ εὐχαριστιόταν νὰ μιλάει μ' ἀπλοὺς ἀνθρώπους, νὰ κάνει μοναχικοὺς περιπάτους καὶ νὰ φτιάνει χάρτινα κοκοράκια, ἦταν, στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ τὸν πνευματικὸ στίβο, σὲ διαρκῆ ἀναζήτηση μονομαχιῶν μ' ὁποιοσδήποτε καὶ ὅσουσδήποτε.

Ὁ Σωκράτης τοῦ εἶχε διδάξει τὴ μαιευτικὴ του—καὶ κανεῖς, ὅσο μπορῶ νὰ ξέρω, δὲ χρησιμοποίησε τὴ σωκρατικὴ μέθοδο μὲ τόση δεινότητα, ὅση ὁ πεθαμένος σήμερα φιλόσοφος τῆς Σαλαμάνγκας. Ἀντίθετα ὁμως πρὸς τὸ Σωκράτη, ὅτι ἐπιζητοῦσε μὲ τὴ μαιευτικὴ δὲν ἦταν νὰ ὑψώσει ἀργὰ καὶ σταθερὰ ἓνα οἰκοδόμημα ἀρχῶν καὶ ἀξιών, ἀλλὰ νὰ καταρίψει οἰκοδομημα-

τα, — γιατί τὸν στενοχωροῦσαν καὶ τὸν ἐμπόδιζαν νὰ δεῖ καὶ νὰ προχωρήσῃ πιά πέρα, ὄλο καὶ πιά πέρα. Μεταχειρίστηκε τὴν πιὸ ψυχρὴ λογικὴ γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴ λογικὴ, καὶ τὶς ἀπειράριθμες γνώσεις πού εἶχε ἐναποταμιέψῃ γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὴ Γνώση. Δὲν ἄφησε τίποτα πού νὰ μὴν τὸ κάνει στόχο του: εἰρωνεύτηκε τὸ διανοητισμὸ (intellectualisme), τὸν εὐρωπαϊσμὸ καὶ τὸ μοντερνισμό· γελοιοποίησε τὴ φιλοσοφία «πού δὲν εἶνε παρά ἀπλὴ φρασεολογικὴ ἀνάπτυξη καὶ στέρνεται κρίση»· κατὰφέθηκε κιὰτὰ τῆς Ἐπιστήμης «πού μεταβάλλει τοὺς ἀνθρώπους σὲ φαντάσματα φορτωμένα γνώσεις»· χτύπησε τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ «πού πνίγει τὴν εὐθύνη ὅπως ὁ παρασιτικὸς κισσὸς τὸ δέντρο»...

Ἄς μὴ νομιστεῖ, ὡστόσο, ὅτι ὁ Οὐναμοῦνο δὲν ἦταν παρά ἡ στεῖρα Ἄρνηση ἢ ὅτι καλλιέργησε τὴν ἐπίθεση γιὰ τὴν εὐχαρίστηση καὶ μόνο τῆς ἐπίθεσης. Ὁχι. Ὁ ἀντικομφορμισμὸς τοῦ Οὐναμοῦνο δὲν ἦταν ἀντικομφορμισμὸς ἐνὸς ξυρισμένου ἀνθρώπου ἢ ἐνὸς παραδοξολόγου. Στὸ ἔργο του δὲν ὑπάρχει παραλυτικὸς σκεπτικισμὸς. Ὁ ἀντικομφορμισμὸς του ἦταν ἔνθερμος (ἕνας γάλλος συγγραφέας τὸν ὠνόμασε «grand incroyant brulé de toutes les ferveurs»), παλμώδης, προωθητικὸς. Στὸ βάθος ὁ Οὐναμοῦνο πρόσφερε περισσότερα (καὶ σπουδαιότερα) ἀπ' ὅσα ἀφαιροῦσε Ἄπο τὴν ἀνάγνωση τῶν δοκιμίων του βγαίνει κανεὶς ἀπογυμνωμένος — καὶ πιά πλούσιος. Ἄπογυμνωμένος ἀπὸ τὴν πίστη του στὴν ἐπιστήμη, στὴ Γνώση, στὴ «γραμμικὴ» πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πιά πλούσιος σ' ὅ,τι αὐτὸς ὠνόμαζε, *sabiduria* καὶ πού εἶναι ἡ *sagesse* τῶν γάλλων, τὸ *wisdom* τῶν ἀγγλων, τὸ *weisheit* τῶν γερμανῶν.

ΜΙΓΚΟΥΕΛ ΝΤΕ ΟΥΝΑΜΟΥΝΟ

Γιὰ νὰ κάνω νοητὸ τὸν ἀντικομφορμισμὸ τοῦ Οὐναμοῦνο, πρέπει νὰ ἐξηγήσω τὴ φύση τοῦ πνεύματός του. Τὸ πνεῦμα τοῦ φιλόσοφου καὶ ποιητῆ τῆς Σαλαμάνγκας ἦταν, στὴ βάση του, ἕνα «πνεῦμα ζωῆς». Ὅπως ἡ ζωὴ δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσει στὶς φόρμες πού δημιουργεῖ (γιατί τότε θά ἔπαυε νὰ εἶναι ζωὴ) ἀλλὰ πρέπει διαρκῶς νὰ τις καταστρέφει γιὰ νὰ δημιουργεῖ ἄλλες, πάντοτε ἄλλες, ἔτσι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ

Οὐναμοῦνο γκρέμιζε γιὰ ν' ἀνοίγει νέους ὀρίζοντες, νὰ θέτει νέα ἐρωτήματα, νὰ ἐπιτρέπει καινούργιες ἀφειτηρίες.

Καὶ γιατί ἦταν ἕνα πνεῦμα ζωῆς, γι' αὐτὸ καὶ συνέβαινε νὰ ναι συχνὰ ἀντιφατικὸς καὶ κάποτε μάλιστα κι' αὐθαίρετος — ὅπως εἶναι ἡ Ζωὴ. Γι' αὐτὸ ἡ ἀνησυχία του, πού ἦταν μεγάλη καὶ ἀέναη (τὸν εἶχαν ἀποκαλέσει Πρίγκηπα τῆς Ἄνησυχίας) δὲν εἶχε τίποτα τὸ ἄρρωστο καὶ τὸ τυραννισμένο, ἀλλὰ ἦταν γεμάτη κραδασμοὺς καὶ ὀρμές. Γι' αὐτὸ ἡ σκέψη του εἶχε τὸ ρυθμὸ τῆς κυοφορίας. Γι' αὐτὸ ἀφηνόταν (κι' ἐμπιστευόταν) νὰ ὁδηγεῖται ὄχι ἀπὸ τὴ λογικὴ, ἀλλὰ — ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος — ἀπὸ τὸ πνευματικὸ του πάθος: τὶς βαθύτερες του ἔλξεις καὶ τὶς βαθύτερες του ἀπέχθει-

ες. Γι' αὐτὸ ἡ ἔκφρασή του ἦταν πάντα χυμώδης καὶ τὸ βλέμμα του πάντα στραμένο πρὸς τὸ μέλλον.

***

Ὁ δὸν Μιγκουέλ ντέ Οὐναμοῦνο ἦταν ὁ γέρο Πρόσπερος τῆς σαιεπηρικῆς «Τρικυμίας» καὶ τὸ πνεῦμα του ἦταν ὁ Ἄριελ. Μὲ μόνη τὴ διαφορὰ ὅτι, στὴν περίπτωσή του, ἦταν ὁ Πρόσπερος πού βρισκόταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἄριελ...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ